

Erhart, Adolf

[Bednarczuk, Leszek et al. Języki indoeuropejskie. Tom I]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1985, vol. 34, iss. A33, pp. 163-164

ISSN 0068-2705

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101353>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Tato práce si klade za cíl vyhotovit podrobný onomaziologický a sémantický index k Pokorného slovníku (J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern 1959—69). Na rozdíl od Waldeho—Pokorného (*Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, Berlin—Leipzig 1930—32), kde onomaz. index je (III, 225—252), omezil se totiž Pokorny v indexovém svazku jen na soupisy slov podle jazyků. Köblerova práce se dělí na dvě části. Německo-indoevropský index (s. 1—89) je část onomaziologická: proti německým pojmům stojí ide. ekvivalenty různé slovtvorné úrovně: celá slova, kmeny, kořeny základní (trojláskové) i rozšířené. Druhá část, ide.-německá (s. 91—191), je sémantická: za stejně pestrými ide. tvary je uveden německy soupis jejich významů; i u polysémantických slov jen jednoslovně, bez synonyma, které by upřesnilo, o který význam toho německého slova jde.

Protože index nedělali odborníci, museli postupovat zcela mechanicky: tvary i významy jsou doslova opisované a mechanicky abecedně v zjednodušeném přepisu utříděné. To znamená, že různé ablautové formy jednoho kořene, u Pokorného uvedené pod jedním záhlavím, jsou traktovány odděleně, stejně, jako když jde o různé kořeny. Např. ide. *deH₃, ,dát' (u Pokorného *dō-/dā), s dalším u-ovým rozšířením, se uvádí mezi dalšími synonymy u Köblera 27 takto: „geben: ai-, de-, deu-, do-, dou-, men(e)gh-, mngh-, mon(e)gh-, re(i)-“. Tím se dostáváme k největší závadě knihy a tou je příliš zjednodušený prepis. Práce není tištěná, takže jisté zjednodušení bylo nutné. Ovšem diferenční znaky by bylo třeba ponechat; např. jako (e) se u Köblera prepisuje jak Pokorného (, redukovany vokál), tak jeho (e) i (ə). Nevhodné je také prepisovat laryngály (u Pokorného psané většinou jako šva) jako e, bylo přece snadné psát H. Neoznačují se znaky sonornosti, palatály ani délka samohlásek, ačkoliv aspoň tečku, čárku a spojovník má každý psací stroj. Nebylo rovněž těžké odsadit * u labiovelár nad řádek. Tak dochází k tomu, že každý Köblerův ide. údaj dává čtenářům příležitost k luštění, o jaký tvar vlastně jde. — Někdy dochází i k chybám při opisování, např. -ver/ven-kmen od kořene *ed-, ,jíst' (*ed_uen-/y_r- ,jídlo', Pokorny 287) se prepisuje eduenu.

Pokorného slovník je už poněkud zastaralý. Kvalita indexu, pořizovaného z něho tak dlouho po jeho vydání, je tím pochybnější. Ale cíl sám — onomaziologický přehled ide. slov a kořenů — je velice užitečný. V tom je tedy hlavní přínos Köblerovy práce. Navíc ukazuje, jak už dozrála potřeba souhrnného zpracování ide. slovní zásoby podle současných metod.

Eva Havlová

Leszek Bednarczuk a kol.: *Języki indoeuropejskie*. Tom I. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986. 513 stran.

Jakkoli je polská jazykovědná produkce pozoruhodná a bohatá (mnohem bohatší než naše), přece není polsky napsaný novější úvod do indoevropské srovnávací jazykovědy (existuje pouze překlad klasického úvodu Meilletova z r. 1958). Tato skutečnost překvapuje o to více, že se polská indoeuropeistika může honosit takovými osobnostmi, jako byli J. Kuryłowicz a T. Milewski. Dílo, o kterém u chceme krátce referovat, není úvodem do indoevropské jazykovědy běžného typu, kde převažuje výklad o rekonstrukci společného východiska ide. jazyků. Tento výklad zabírá v knize *Języki indoeuropejskie*, zpracované kolektivem polských jazykovědců pod vrchní redakcí krakovského indoeuropeisty L. Bednarczuka, jen asi desetinu celkového objemu prvního dílu, kdežto zbytek tvoří výklady o jednotlivých indoevropských skupinách a podskupinách. Jak vyplývá z předmluvy, je toto dílo určeno jazykovědcům i studentům filologických oborů, ale také etnologům, literárním historikům, učitelům jazyků apod. Má v podstatě charakter příručky založené na nejnovějších výsledcích jazykovědného bádání, upouští však zpravidla od referování a hodnocení různých protichůdných teorií.

Uspořádání oddílů (a jejich autoři): Úvod (L. Bednarczuk; kapitoly: Podstata indoevropské jazykovědy. Indoevropský prajazyk. Indoevropské dialekty. Přehled indoevropských jazyků. Vývojové tendence indoevropských jazyků). Indické jazyky (T. Pobožniak). Iránské a dardské jazyky (pododdíly: jazyky staro- a středoiránské — J. Reczek, jazyky novoíránské — W. Skalmowski, jazyky dardské — idem), Tocharský jazyk (T. Pobožniak), Anatolské jazyky (I. R. Danko), Arménský jazyk (A. Pisowicz), Recký jazyk (staroféčtina —

J. Safarewicz, novořečtina — *J. Reczek*), Indoevropské jazyky Balkánu (*L. Bednarczuk*). Přípravovaný druhý díl obsáhne jazyky italské, románské, keltské, germánské, baltské a slovanské.

Obraz indoevropského prajazyka (jazyka období rozpadu ide. jazykového společenství), tak jak je podán v druhé části úvodu, připomíná spíše představy mladogramatiků (K. Brugmanna aj.) než novátorské výklady J. Kuryłowicze. Pozdněindoevropský fonologický systém zahrnoval vedle pěti krátkých a pěti dlouhých monoftongů i šva, diftongy a slabičné sonanty (jako samostatné fonémy), tři řady velár a neznělé aspiráty (v závorce!). O laryngálách je jen malá zmínka. Slabičné přízvuky však Bednarczuk pokládá — v souladu s učebním J. Kuryłowicze — za samostatné tvůrby řečtiny a baltoslovanštiny. Jmenná flexe zahrnovala osm pádů a duál, slovesná flexe pět časů, čtyři způsoby atd. Vzhledem k tomu, že dílo má sloužit jako příručka, je ovšem tento strážlivý postoj aspoň do jisté míry oprávněný.

Méně konzervativně je pojat výklad o nářečním členění indoevropské rodiny. Vychází se tu v podstatě z teorie T. Milewského. V první fázi se diferencovaly areály jižní (řečtina, arménština, indoíránština...) a severní (italičtina, keltština, germánština, baltština, slovanština...) v druhé fázi však toto původní rozvrstvení překryla diferenciace na dialekty centrální (indoíránština, baltština, slovanština, albánština, arménština... — satemizace!) a periferní (tocharština, řečtina, italičtina, keltština, germánština...). Anatolské jazyky se odloučily ještě před touto diferenciací (B. tedy vlastně zastává indohetitskou teorii). — K teoriím o příbuzenských vztazích indoevropských jazyků s jinými rodinami zaujímá Bednarczuk víceméně skeptické stanovisko.

Jednotlivé oddíly (resp. pododdíly) mají obvykle tuto strukturu: postavení jazyka nebo skupiny jazyků v rámci indoevropské rodiny, gramatická charakteristika (fonologie, morfologie, syntax), charakteristika slovní zásoby, historie jazyka (pisemnictví), dialekty, drobné ukázky textů s překladem a komentářem, bibliografie a mapa.

Autorům jednotlivých oddílů se podařilo — v rámci prostoru, který měli k dispozici — podat opravdu výstižné charakteristiky jednotlivých indoevropských jazyků a skupin, jakož i postihnout hlavní rysy jejich vývoje. Předmětem kritiky může být jen jistá nerovnoměrnost ve zpracování jednotlivých oddílů a pododdílů. To platí zejména o oddílech věnovaných indoíránským jazykům: Oddíl „indické jazyky“ přináší dosti důkladný popis sanskrtu, zatímco středo- a novoindičtým jazykům jsou věnovány pouhé čtyři stránky — neúplný výčet těchto jazyků a několik málo poznámek o hláskovém a mluvnickém vývoji. Novoíránským jazykům je naproti tomu věnováno 50 stránek a dokonce i málo významným dardským jazykům 26 stránek!

Nepříliš podrobně je traktována tocharština (26 stran), kdežto oddíly jednající o anatolských jazycích, arménštině a řečtině, jsou nepoměrně rozsáhlejší. Oddíl „anatolské jazyky“ vyniká obsáhlým výkladem o slovní zásobě, soustředěným na její indoevropské jádro. Výborně je zpracován oddíl o arménštině, jenž skýtá všestranné poučení o tomto opomíjeném indoevropském jazyce. Vysokého ocenění si konečně zaslouží i výklady o paleobalkánských jazycích (messapštině, illyrštině, thráko-dáctině, makedonštině a fryzštině), jakož i albánštině. Všechny tyto oddíly si zaslouží chválu nejen pro svou kvalitu, ale i proto, že skýtají základní poučení o oblastech, kde je přístupné literatury poskrovnu.

Summa summarum: Jde o velmi užitečnou publikaci, která by si zasloužila být přeložena do češtiny (domníváme se však, že by naši jazykovědci byli schopni samostatně vytvořit podobné dílo).

Adolf Erhart

Theoretische Probleme der Sprachwissenschaft. Von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von *Werner Neumann*. Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft. Reihe „Sprache und Gesellschaft“, B. 9 (2 Teilbände). Akademie-Verlag, Berlin 1976, 778 str.◀

Rozsáhlá kolektivní práce lingvistů NDR a některých dalších jejich spolupracovníků je průkopnická jako pokus z pozic marxismu-leninismu promyslet a shrnout nejdůležitější teoretické problémy jazykovědy; poznatky samy o sobě však nejsou vždy objevené.